

kronikk

Krigspropaganda, krigsreportasjer og menneskeverd er temaer som ikke mister sin aktualitet. I dag drøftes de på det årlige Falstad-seminaret i Nord-Trøndelag, ved den tidligere fangeleieren Falstad fra den annen verdenskrig. Styreleder for Falstad-senteret, **PER WØIEN**, presenterer i dagens kronikk senterets virksomhet og planer.

Falstad - krigshistorie med humanitært budskap

Nynazistiske aksjoner i en rekke land viser at ungdom mangler kunnskap om det som hendte under den annen verdenskrig. Arbeidet med utvikling av Falstad-senteret de siste årene har avdekket svak bevissthet om vårt eget lands okkupasjonshistorie.

Med støtte fra staten, fylkeskommunene og en rekke organisasjoner og personer er det etablert et nasjonalt opplærings- og dokumentasjonssenter i den tidligere fangeleiren på Falstad i Nord-Trøndelag knyttet til krigens fangehistorie, humanitær folkerett og menneskerettigheter.

Skremmende begivenheter i mange land viser at ungdom vet svært lite om det som hendte under den annen verdenskrig. Nynazistiske, rasistiske og militante grupper marsjerer under taktfaste rop, på nytt tilgjengelige for forkvlede føre-re. Også i Norge marsjerte norske ungdommer for å hedre Adolf Hitlers nestkommanderende Rudolf Hess.

Etablering og utvikling av Falstad-senteret de siste 5-10 årene har avdekket behovet for mer bevissthet om vårt eget lands okkupasjonshistorie. Det gjelder ikke minst

krigsfangeleirene i Norge. De færreste har hørt om Falstad-leiren i Nord-Trøndelag.

Falstad-bygget er i dag Norges best bevarte politiske fengsel og krigsfangeleir. Her satt under den annen verdenskrig vel 5000 fanger fra 13 nasjoner. Omtrent 200 nordmenn, russere, serbere, bosniere og kroa-

ter ble henrettet i Falstadskogen med tanke på fremtidige utstillinger.

Det gjenstår mye forskning på dette viktige området i norsk okkupasjonshistorie. Falstad-senteret driver innsamling av beretninger blant tidligere Falstad-fanger. Parallelt har dokumentasjonsarbeidet også omfattet kartlegging av primærmateriale og arkivstudier i inn- og utland. Spor etter det omfattende leirsystemet av fange- og tvangsleirer i Norge som fortsatt eksisterer, er mange steder i ferd med å gå tapt.

Falstad-senteret arrangerer et årlig seminar med utgangspunkt i spørsmål knyttet til humanitær folkerett og menneskerettigheter. I 1998 gjestet de to amerikanske krigsveteranene Hugh Thompson og Lawrence Colburn Falstad-seminaret for å fortelle om sine opplevelser i Vietnam.

«Her satt under den annen verdenskrig vel 5000 fanger fra 13 nasjoner. Omtrent 200 nordmenn, russere, serbere, bosniere og kroa-ter ble henrettet i Falstadskogen»

Thompson og Colburn nektet å delta i massakren av sivile i My Lai i 1968. Etter krigen ble de stemplet som landssvikere.

På Falstad-seminaret i 1999 – hvor også tidligere forsvarsminister og nåværende statsråd Jørgen Kosmo deltok – fortalte så overlevende fra Srebrenica sine historier. Det skjedde også i en tidligere fangeleir hvor flere serbiske frihetsskjempere for nærmere 60 år siden ble skutt uten lov og dom i et fremmed

land, organisasjoner og enkeltpersoner i inn- og utland er med som stiftere, støttespillere og samarbeidspartnere. Blant annet er Norges Røde Kors en viktig samarbeidspartner, og dommer Hanne Sophie Greve har i flere år vært en viktig støttespiller og bidragsyter. Falstad-senteret samarbeider dessuten med en rekke universiteter og høyskoler. Den norske kirke er en sentral samarbeidspartner. Videre er det etablert samarbeid med Landsorganisasjonen i Norge, lærerorganisasjonene og organisasjoner tilknyttet Forsvaret.

Falstad-senteret har, i tillegg til sin nasjonale forankring, bred regional og lokal støtte. Flere fylkeskommuner og kommuner er med som stiftere. Blant internasjonale samarbeidspartnere er Yad Vashem i Israel, Frihedsmuseet i Danmark, Gedenkstätte und Museum Sachsenhausen i Tyskland og Alliance Israélite Universelle i Frankrike.

Møte med Falstad er en sterk opplevelse. Dette har også sammenheng med at bygningene er godt bevart. I Falstad-skogen, der henrettelser fant sted, ligger minnesteinen med navn på nordmenn, jugoslaver og russere. Mange av dem som ble skutt her, kjenner vi ennå ikke navnet på. En av fangene i leiren ble satt til å grave gravene når noen skulle skytes. Han smuglet kart over retterstedene ut av leiren, og etter krigen ble ofrene gravd opp. I dag står små steinpyramider i skogen til marke-

net fordi noen av ofrene ble fjernet de siste dagene før den tyske kapitulasjonen.

Det er på høy tid å gjøre deres historier kjent – nasjonalt og internasjonalt.

Norge har tradisjon for et sterkt engasjement innen krigens fangehistorie, humanitær folkerett og menneskerettigheter, og vår rolle i det nye forsvars- og sikkerhetssamarbeidet forutsetter i større grad enn tidligere en omfattende og kontinuerlig opplæring innenfor disse emnene. Også norsk utenrikstjeneste, bedrifter og organisasjoner har et økende behov for opplæring og kompetanseheving innenfor internasjonal humanitær rett og menneskerettigheter.

FNs menneskerettighetskonferanse i 1993 inviterte alle medlemslandenes regjeringer til å utarbeide nasjonale handlingsplaner for menneskerettigheter. Den norske planen «Menneskeverd i sentrum, Stortingsmelding 21 1999-2000» legger stor vekt på informasjon og opplæring om menneskerettigheter og humanitær folkerett.

Genevekonvensjonen skal bidra til å hindre overgrep mot sivilbefolkning og sikre medmenneskelig behandling av fanger og sårede som følge av væpnede konflikter. Den Internasjonale Røde Kors Komitéen (ICRC) har dokumentert at kunnskapen om det internasjonale lovverket i væpnede konflikter er svært mangelfull.

Falstad-senterets aktiviteter spenner bredt, og det er planer om at virksomheten skal utvikles og i betydelig utstrekning trappes opp.

Senteret deltar i det EU-finansierte arkiv- og Internett-prosjektet Camp II, der flere Holocaust-museer i Europa og Israel er med. Formålet med prosjektet er å samle og bearbeide dokumentasjon, slik at materialet kan gjøres tilgjengelig for publikum og fagfolk via Internett.

Samarbeid med internasjonale fagmiljøer har økt behovet for å trappe opp forskningen også om de norske leirfangene. Falstad-senteret har tatt et initiativ til tettere samarbeid på tvers av landegrenser. I fortsettelsen av Camp II-prosjektet, har senteret innledet samtaler med museer og enkeltpersoner i Tyskland, Danmark, Sverige og Norge

land.

Årets Falstad-seminar finner sted i dag, 25. oktober, og temaet for seminaret er «Vår medieskapte virkelighet – om krigspropaganda, krigsreportasjer og menneskeverd.»

NRKs utenrikskorrespondent Gro Holm tar for seg krigspropaganda i dag. Hun har journalistisk erfaring fra Balkan og Tsjetsjenia, og setter søkelyset på krigsreporterens og medienes rolle i konfliktsituasjoner. Aftenpostens redaktør Per Egil Hegge deltar med innlegg om sentrale etiske problemstillinger i journalistikken. Tore Helseth ved Høgskolen i Lillehammer har skrevet doktorgradsavhandling om propaganda-film under den annen verdenskrig. Han vil belyse temaet ut fra et historisk perspektiv.

Med basis i Falstads unike læringsmiljø vil det bli utviklet opplærings- og studietilbud i krigens fangehistorie, humanitær folkerett og menneskerettigheter for skoleelever, studenter, ansatte i Forsvaret, politi, annen offentlig virksomhet, samt humanitære organisasjoner og næringsliv.

Falstad-senteret vil avholde kurs- og annen seminarvirksomhet om humanitær folkerett, menneskerettighetene, konflikthåndtering og forsoningsarbeid, og om nasjonenes rettslige forpliktelser i forhold til disse sentrale spørsmålene.

Det vil også legges vekt på arbeidsopphold og work-shops for kunstnere fra konfliktområder i samarbeid med norske kunstnere. Falstad-senteret ønsker å være en flerkulturell møteplass og et referansested for forskere, flyktninger og andre som er personlig engasjert i spørsmål om krigens fangehistorie, humanitær folkerett og menneskerettigheter.

Et bredt tilfang av institusjo-

ring av retterstedene. Noen av ofrene ble senket i Trondheimsfjorden. De er ennå ikke funnet.

I 1947 fikk skogen sitt eget monument, hugget i stein av skulptøren Odd Hilt, som selv var fange på Falstad. Falstads-kogen ble fredet i 1987. De grusomme hendelsene som fant sted på Falstad i krigsårene, var utgangspunktet for etableringen av Falstadminnet i 1995, med støtte blant annet fra regjeringen Brundtland. Et av regjeringens hovedarrangementer under frigjøringsjubileet i 1995 ble lagt til Falstad, og både kongehuset og regjeringen var representert ved minnemarkeringen.

Falstad-senteret består av selve hovedbygningen i leiren – SS Straffefangenenleir. Leiren ble opprettet i november 1941, og frem til frigjøringen våren 1945 hadde den status som politisk fengsel og krigsfangeleir.

Leiren var del av et omfattende leirsystem som tyskerne etablerte i Norge under krigen, og var den nest største leiren etter Grini. Mange av fangene ble sendt videre til konsentrasjonsleirer i Tyskland. Selve leirbygningen, et monumentalbygg i tysk tukthusstil fra 1800-tallet eies i dag av Statsbygg. Her finnes ennå sporene etter mørkceller, torturkamre og straffeekskersis.

Nobelprisvinner Elie Wiesel har vært aktivt involvert i humanitært arbeid i Kosovo. I et intervju i Daily Telegraph 31. juli i år viser han til sine møter med folk i flyktningeleirer i Kosovo. Wiesel trekker klare paralleller mellom det som skjedde med hans eget folk under den annen verdenskrig, og det som skjer på Balkan i dag.

Han appellerer til oss om å lytte til enkeltmenneskets grufulle beretninger, og ta ansvar for at deres historier blir gjort kjent: «We have to finish their stories for them, by helping to rebuild their lives.»

Falstad-senteret skal være et møtested... – for å fremme respekt for menneskeverd og humanitet – for å bygge broer mellom fortid, nåtid og fremtid, mellom generasjoner – og ulike fagmiljøer, nasjonalt og internasjonalt, – og for å ta Elie Wiesels appell på alvor.

kronikk@aftenposten.no

Norsk historie. Sovjetiske krigsfanger på Falstad. Leiren ble opprettet i november 1941, og frem til 1945 var det et politisk fengsel for krigsfanger, nest størst etter leiren på Grini.